

Jazykové interference u sloves v jazyce příslušníků české menšiny v Chorvatsku

Abstrakt: V článku představujeme popis jazyka českých krajanů, kteří už několik generací žijí na území dnešního Chorvatska. Přestože si zdejší krajané dosud udrželi češtinu jako funkční dorozumivací prostředek, v jejich jazyce můžeme pozorovat výraznější či méně výrazné interference s většinovým jazykem, chorvatštinou, ve všech jazykových rovinách. Vzhledem k tomu, že jde o dva blízké jazyky a dnes už všichni krajané vyrůstají v dvojjazyčném prostředí, tyto interference pronikají do jazyka krajanů poměrně jednoduše.

Blíže se zaměřujeme na kategorii sloves, u nichž se objevují interference od roviny fonetické až po syntaktickou: např. změny v oblasti rekce a předložkových vazeb, zvrtnosti, slovesného vidu, vyjadřování záporu v perfektu nebo pasíva opisného a zvrtného. Zvláštní kapitolou jsou změny v rovině sémantické, např. zužování nebo rozšiřování významu sloves. Největší potíže pak krajanům dělají tzv. mezijazyková homonyma.

Pozorované interference popisujeme na základě korpusu mluvy krajanů vzniklého v průběhu výzkumu, který proběhl v letech 2015-2016 mezi žáky českých základních škol v Daruvaru a Končenicích a jejich rodinami.

Klíčová slova: česká menšina, čeština, chorvatština, slovesa, interference

Úvod

Přestože se Češi na území dnešního Chorvatska přistěhovali před více než dvěma sty lety, jejich organizovanost je pravděpodobně jedním z důvodů, proč si její příslušníci i přes plnou integrovanost s okolním obyvatelstvem dosud udrželi mateřský jazyk a zvyky, o které pečují v početných divadelních a folklorních souborech, sborech, dechovkách a dalších kulturních tělesech. Velkou roli při zachování jazyka hraje menšinové

školství a publicistika, díky nimž se krajané dostávají do kontaktu s českým spisovným jazykem. Důležitá jsou i setkání s lidmi z České republiky, která krajanům zprostředkovávají kontakt se současnými útvary češtiny. Čeština je tudíž i po více než dvou stoletích mateřským jazykem mnoha krajanů a vzhledem k tomu, že všichni krajané dnes ovládají také většinový jazyk – chorvatštinu –, lze mluvit o formě společenského bilingvismu. Většina krajanů užívá český jazyk každodenně v soukromé a veřejné sféře, soukromá komunikace ale výrazně převažuje nad komunikací oficiální, která se i v důsledku omezených funkcí, které může plnit, čím dál více omezuje jen na prostředí školství a publicistiky. Toto funkční omezení se odráží i v jazyce: většina krajanů užívá a ovládá jen jeho nespisovné formy. U jednotlivých krajanů se navíc výrazně liší poměr obou jazyků v jejich dorozumívací praxi, z čehož plyne velmi nestejná zachovalost češtiny u jednotlivých mluvčích.

Navzdory již více než dvousetletému samostatnému vývoji je čeština krajanů stále velice blízká současným útvarům českého jazyka užívaným na území České republiky, zároveň se ale od nich v některých bodech odlišuje: kromě nářečních prvků a prvků dnes vnímaných jako archaické zde můžeme pozorovat především interference mezi češtinou a chorvatštinou, podpořené příbuzností obou jazyků.

Stav popisu krajaňské češtiny a metodologie

Přestože české menšině v Chorvatsku věnovalo pozornost mnoho badatelů, a to především z hlediska historického, etnologického a literárního, snaha zmapovat mluvu zdejších krajanů se pojí především s obdobím 60. a 70. let 20. století, kdy vznikla disertační práce D. Mirkoviće (1968), v rámci výzkumů pro Český jazykový atlas několik článků J. Běliče (1959) a P. Jančáka (1969, 1973a, 1973b) a dialektologicky zaměřené diplomové práce L. Sakařové (1974) a J. Stani (1971). Poté však zůstala problematika chorvatské češtiny stranou zájmu českých i chorvatských lingvistů a jen některým vybraným problémům se věnovala v několika dílčích článcích M. Sohrová (1973, 2005, 2014, 2017). Až v posledních letech se zájem o popis mluvy Čechů v Chorvatsku opět zintenzivňuje, stále ale neexistuje vyčerpávající popis současného jazyka krajanů a nemáme k němu ani potřebný korpus, na jehož základě by bylo možné jazyk krajanů zkoumat.¹

Za účelem zkoumání jazyka krajanů v Chorvatsku jsme tudíž v rámci grantu Univerzity Karlovy v letech 2015–2016 podnikli výzkum, v jehož

¹ Korpusy krajaňských češtin začínají nově vznikat v rámci Českého národního korpusu, chorvatská čeština ale prozatím není zahrnuta.

rámci vznikl korpus mluvených projevů krajanů. Do výzkumu bylo zahrnuto patnáct žáků čtvrtých a pátých tříd českých základních škol v Daruvaru a Končenicích (Končanica), jejich rodiče a prarodiče² – dohromady více než 70 respondentů z českých nebo smíšených, česko-chorvatských rodin. Výzkum byl zaměřený především foneticky a s respondenty byly natočeny záznamy mluvy s různými stupni spontaneity (čtený, recitovaný a volně mluvený projev), a navíc v obou mateřských jazycích respondentů, tedy česky i chorvatsky. Z natočeného zvukového materiálu tvoří volné vyprávění v českém jazyce více než sedm a půl hodin nahraného materiálu v rozsahu téměř čtvrt milionu slov.

Nahraná volná vyprávění byla transkribována. Vzhledem k tomu, že pro potřeby této práce nebylo nutné uvádět přepsaný text se všemi transkripčními zvyklostmi dle fonetické transkripce, transkripční konvence byly zjednodušeny a přepisy jsou uváděny za užití českého pravopisu s některými výjimkami (uvádějí se např. protetické *v* a *j*, délka vokálů apod., pokud byly vysloveny). V dalším textu uvádíme příklady z projevů respondentů kurzívou.

Jazykové interference u sloves v krajanské češtině

Již jsme uvedli, že mnohé rysy mluvy příslušníků české menšiny v Chorvatsku jsou nářečního původu a můžeme zde vysledovat prvky středočeského a severovýchodočeského nářečí, okrajově také nářečí moravských.³ Mnohé prvky zachované v krajanské češtině jsou v současné spisovné češtině vnímané jako archaické,⁴ jiné jsou ale důsledkem dlouhodobého kon-

² Vzhledem k zahrnutí dalších generací v rámci rodin se výzkum neomezil na dvě uvedené lokality, Daruvar a Končevice, ale zahrnul i některé okolní vesnice.

³ V mluvě respondentů jsme u sloves identifikovali prvky nářečního původu, např. časování podle vzorů krýt a kupovat (*jak žijou; možná nepokrejou; zítra nepracujou; některý pamatujou*); časování sloves typu prosit, dělat, sázet (*jak tomu říkaj; voni se domlouvaj; lidi spítoaj; překládaj se jinači knihy; maj možnost; nic nemusej*), tvary přičestí činného (*tady vyrost; nemoh tady dýchat; pak si tady sed; nigdo neřek*), tvary přičestí trpného (*máš něco vaříno*). Nářeční prvky jsou zachované i v lexikální rovině, např. *pa navečir, byly zas v neděli večer vesterny* (SSJČ zast. a nář. navečer); *to nevěřim, že bych potrefil* (SSJČ nář. umět udělat, dokázat).

⁴ Zastaralé prvky se v mluvě respondentů objevily především v rovině lexikální: *tak mě maminka namlouvala, ať du do těch Střežan* (SSJČ zast. přemlouvat, navadět); *von si to pohledá* (SSJČ zast. vyhledat); *prubujte najit ještě nějakou stopu* (SSJČ poněk. zast. ob. (co) zkoušet, zkusit); *dyš si zase spomenu tech času* (SSJČ zast. a kniž. vazba vzpomenu-ot (si) koho, čeho); *gde by vona zase mohla něco pátrat* (SSJČ pátrat po kom, čem, zast. pátrat co); *to tak měly sme podělený* (SSJČ zast. rozdělit); *vůbec sem s tim nevládla* (SSJČ kniž. (čím) umět, moci s něčím zacházet, umět něčeho užívat); *knihy se převáděly* (SSJČ kniž. (co) přeložit).

taktu chorvatské češtiny s chorvatštinou, který vede u uživatelů obou jazyků k jejich (vzájemnému) ovlivňování.

Interference z většinového jazyka – chorvatštiny – v mluvě českých krajanů v Chorvatsku můžeme sledovat u všech slovních druhů a ve všech jazykových rovinách od roviny fonetické, přes morfologickou až po syntaktickou a lexikální. Kvůli obsáhlosti problematiky se v tomto příspěvku zaměříme primárně na kategorii sloves, u nichž upozorníme na jevy, které se objevují v krajské češtině a odlišují ji od současné češtiny používané na území České republiky.

Ve fonetické rovině u sloves nenarážíme na žádné specifické jevy, ale pouze na takové, které se týkají i dalších slovních druhů, např. nahrazování typicky české hlásky ř hláskami š nebo ž (*nevim vodkaj ani pšišli*), zároveň je ale hláska ř využívána místo hlásky r k „počeštění“ slova, které se v češtině nevyskytuje nebo si mluvčí nejsou jisti jeho podobou: *třebala* (ch. *trebati* – potřebovat). Vlivem chorvatštiny, v níž jsou hlásky *h* a *ch* variantami jednoho fonému, se pak u některých krajanů setkáme s jejich střídavým užíváním bez dostatečného rozlišování (např. směřování slov *hodit x chodit*).

Stejně jako u dalších slovních druhů ani u sloves není dodržována kvantita samohlásek a dochází ke krácení dlouhých samohlásek, ale i prodloužení samohlásek krátkých, v kořeni slova i v kmenové souhlásce: *to by musela se podivat, nevim; říkali; náš ten barák pod slámou neschóřel; pusa ji nebóli; příp. v předponě (pa névim)*.

Z hlediska morfologie je slovesný systém krajské češtiny dobře zachovaný a až na některé výjimky se dodnes shoduje se slovesným systémem češtiny v Česku. Dokladem jeho živosti je skutečnost, že i chorvatská slova jsou v nezměněné nebo foneticky upravené podobě začleňována do jazykového systému češtiny, např. *stažiroval tady syn* (mít stáž – ch. *stažirati*). U jednotlivých sloves pak můžeme pozorovat interference z chorvatštiny: u některých sloves dochází ke ztrátě zvratnosti, např. *přistěhovali z okolí Poděbrad* (č. *přistěhovat se* – ch. *doseliti*); *nemůžeš ty to zapamatovat všechno* (č. *zapamatovat si* – ch. *zapamtiti*); *von nedožil mě* (č. *dožít se* – ch. *doživjeti*); *když tejska trošku zamyslíš* (č. *zamyslet se* – ch. *razmisliti*). Již téměř výhradně nezvratná jsou slovesa *učit (se)* a *koukat (se)* a slovesa od nich odvozená: *češtinu sem chtěla aby naučili; vodošel do Čech učít řemeslo; ja se tomu přispůsobila, naučila to; dojdu domu televizi koukat; ve škole sme měli první televizor, a sme krz vokno koukali, nebylo místa sedět, kolik bylo dětech, než krz vokno sme nakukovali* (sloveso *koukat* ztratilo předložkovou vazbu a je vnímáno jako slohově neutrální s významem *dívat se*). Naopak jsou reflektivizována některá slovesa v češtině nezvratná, např. *rozuměl se do těch stroju* (č. *rozumět něčemu* – ch. *rozumjeti se*); *dyš se saňkali* (č. *sánkovat* – ch. *sanjkati se*); *nevěsta se jim*

porodila (č. porodit – ch. poroditi (se)), *tak se toho nechal* (ch. pustiti se nečega – č. nechat něčeho). Dativní tvar reflexivního zájmena *si* je v některých případech nahrazován akuzativním *se*, ve shodě s nespisovnou současnou češtinou (*pamatuju se že dědeček vypravoval*), ale i u dalších sloves vlivem chorvatštiny (*hráli sme se v ty škole*). Analogicky se tento jev může projevit i u osobních zájmen: *rozumím tě já*.

Stejně jako v nespisovných českých útvarech je poměrně časté vynechávání pomocného slovesa *být* u tvarů sloves v minulém čase, zvláště v 1. osobě singuláru: *já šel spátky do hotelu* (jsem); *projezdil všechno* (jsem); *kde se já narodil* (jsem); *v všechno já vím, zapamatovala* (jsem si).

V literatuře zmiňované (Bělič 1959: 69; Stranjik 2015: 141) připojování záporky *ne-* v perfektu místo k přičestí minulému k pomocnému slovesu podle vzoru chorvatštiny se u našich respondentů projevilo v jediném případě, a to u příslušnice nejmladší generace: *nejsem já četla*. U dalších respondentů se interference tohoto druhu neobjevily.

U některých sloves jsou patrné změny v kategorii vidu, nedokonavá slovesa se užívají jako dokonavá: *musela bych se tatinka ptát* (zeptat – ch. pitati); *tatinek mně jen říkal, že pamatuje svoji babičku, a že mu říkala, že sem přijeli na psec, ze psema a pěšky, i že byla slepá i že ji museli vodit, a nigdy mi neřek, vodkaj babička přišla* (vést – ch. voditi); *dyž sem se já už rodil* (narodil – ch. roditi se); *aby měli gde dostat jíst* (najíst – ch. jesti); což se objevuje i v tvarech pasiva a výsledného stavu: *nebylo to řešený* (vyřešené – ch. riješeno); *maminka rozená tady; voni sou rozený tady* (narozená/narozeni – ch. rođena/rođeni).

Futurum se vždy vyjadřuje složenými formami, k tvoření futura se nevyužívá předpona *po-* u sloves pohybu a ani jiné předpony jako v případě slovesa *vidět-uvidět*, kde se stává téměř výhradní formou: *budem vidět, jesli budu moc; budem vidět, jesli to pude*.

V imperativu se často užívají nářeční tvary *pojte, buj sticha, pomuž, najdite*, příp. se rozkaz vyjadřuje i ve spojení s chorvatským záporovým slovesem s výhradně imperativními tvary *nemoj mě říct* (neříkej mi – ch. nemoj mi govoriti).

V tvarech podmiňovacího způsobu se tvar pomocného slovesa *být* pro 3. osobu šíří ke všem osobám jednotného i množného čísla (v mluvě respondentů se projevilo především v 1. osobě singuláru: *já by ted' koukala televiziji; já by vypravovala; baš ani nevim co by řekla* (1.o.sg.)), což platí i pro tvary odvozené: *aby já tejká řek; gdyby se tatinka zeptala* (1.o.sg.). Často se však objevuje střídání s náležitými tvary i u téhož mluvčího: *jesi nemusí, ja bych to nevypravovala, já bych si nejlepší, dyby si to složila, já by vypravovala, já tej takle nazpaměť nevim, co bych řekla* (jestli to není nutné, nevyprávěla bych to,

nejraději bych si to nejdříve poskládala, teď z paměti nevím, co bych řekla). Pravděpodobně se jedná o vliv chorvatštiny, kde se v nespisovných útvarech prosazují stejné formy a tvar pomocného slovesa být pro 3. osobu se šíří ke všem osobám jednotného i množného čísla.

Chorvatština ovlivňuje také užívání pasíva zvrátneho na úkor pasíva opisného: *dycky se najde dva tři dni* (je možné najít = vyšetřit); *kerý se tady neznaly* (nebyly známé); a zvrátne pasívum se posazuje i u sloves cítění: *první psaný dokument, gde se vidí, že v tym roku jako se dostěhovali Češi do našich kraju; viděj se jenom ty ruševiny* (je/Jsou vidět zříceniny).

V rámci skladby jsou u sloves nejvýraznější změny v oblasti rekce – většinou způsobené mezijazykovými interferencemi nebo nejistotou mluvčích, např. *být za něco* (být pro něco vhodný, souhlasit s něčím – ch. biti za nešto: *já sem za vypravování, taklen za čtení takle; nejni každej za to*); *mně to žádný problém není* (pro mě – ch. meni to nije problem); *vona má děti a zas za ně nedbala* (dbát, pečovat o koho – ch. brinuti za koga); *volal Češi* (volat komu); *Pilátová mě pouštěla* (nechávala mě postupovat, ulevovala mi – nutné doplnění – ch. puštala me je); *neumí stoupnout vypravěním* (zastavit něco, zastavit se v něčem); *utek vod hamby* (utekl zahanben – ch. pobjegao je od srama); *na ten způsob* (tím způsobem – ch. na taj način); *jak co sem vám řekla* (jak jsem vám řekla – ch. kao što sam vam rekla); *nakonec sem přišla do takový deprese* (dostat se do deprese – ch. doći u depresiju); *všechno to projde* (všechno jednou skončí – ch. sve to prođe); *vodgdy vím za sebe* (vědět o sobě – ch. znati za sebe); *plat šel dolu* (plat se snížil – ch. plaća je išla dolje) aj.

Běžnější než v současných útvarech češtiny v Česku je užívání genitivu záporového, zvláště u slovesa mít (*neměli ničeho; neměli jako práce; nemám ani času*), a genitivu času (*byl založen tisíc devěcet druhýho roku; pamatuju co bylo před čtyřecet roku; tisíc vosumset i někerýho roku*). Obě vazby jsou v Česku již poměrně řídké a většinou pocitované jako knižní (Grepl 1995: 414). I v mluvě krajanů si ale konkurují s akuzativními vazbami, a to i v projevech jednotlivých mluvčích: *nebylo plastiky, nebylo nic*.

Nejvýraznější vliv chorvatštiny na krajanskou češtinu nacházíme v oblasti slovní zásoby. Objevují se zde různé kontaktné jevy od kalků a slovtvorných výpůjček po zcela přejatá slova i s hláskovou obměnou, stejně jako užívání českých slov v posunutém nebo odlišném významu. „V obou jazycích existují totiž formálně totožné lexémy. Tato skutečnost přirozeně usnadňuje přejímání, není však možno ve všech těchto případech vidět i souvislost sémantickou“ (Jančák 1973: 37). Přestože nejvíce přejímek najdeme v kategorii jmen (zvláště pojmenování nových skutečností u jmen podstatných) a dále částic a citoslovců, nevyhýbá se ani slovesům. Zcela lexikalizované je sloveso *třebat* (podle chorv. *trebati*) ve významu „potřebovat“,

keré se užívá v osobních i neosobních konstrukcích (*třebá vám něco donýst; třebalo po dvacet lidu k mašině*) i s modálním významem (*já bych třebala vostat v nemocnici*).⁵

Vlivem jazykového kontaktu s chorvatštinou jsou v krajské češtině v některých případech ze synonymních prvků upřednostňovány ty, které jsou shodné s chorvatskými nebo jim podobné, přestože v češtině mohou být považovány za zastaralé nebo nářeční – dle Lanstýáka (2002: 83) se jedná o tzv. relativní kontakto­vý fenomén – posilnění. Vlivem chorvatského slovesa *završiti* je tak krajské upřednostňované sloveso *zakončit* před slovesy *ukončit* a *dokončit* (v projevech respondentů v poměru 5:1:1), pod vlivem chorvatského slovesa *pokušavati* krajské upřednostňují ve významu „zkoušet“ lexém *pokoušet* (v projevech respondentů v poměru 2:0). Zařadit do této kategorie můžeme i sloveso *popravit*, které se (ve shodě s chorvatským lexémem *popraviti*) užívá v zastaralém a nářečním významu „poopravit, spravit, upravit“ (SSJČ).

Potíže mohou krajským činit mezijazyková homonyma čili slova, která v češtině a chorvatštině stejně nebo téměř stejně znějí, mají ale jiný význam, např. *bavit se* (ch. *baviti se*) znamená „zabývat se něčím, věnovat se něčemu“ (*bavějí se koňma; taky se bavili zemljodelstvom; my se tym nebavíme*), *brat* (ch. *brati*) znamená „trhat“ (*koruzu sme brali spolu – trhat kukuřici*), *živit* (ch. *živjeti*, ja *živim*) znamená „žít“ (*voni živili v Brestově; z čeho živili na vesnici*), *propadnout* (ch. *propasti*, ja *propadam*) znamená „zaniknout“ (*propadlo to království*), *rušit* (ch. *rušiti*) znamená „kácet, bourat“ (*a voni tady rušili lesy; komin sme tady rušili*), *předložit* (ch. *predložiti*) ve významu „navrhnout“ (*nevím, jesi bych tě předložila moji mamince*), *nastavovat* (ch. *nastaviti*) znamená „pokračovat“ (*my nastavujeme jako vod tech Havránku*), *završit* (ch. *završiti*) ve významu „vystudovat, ukončit“ (*syni jim taky završili za živináry – veterináry*) nebo *potrhat* (ch. *potrgati*) ve významu „porouchat“ (*pa se uměla ta mašina potrhat*). Krajské si většinou uvědomují, kdy mluví česky a kdy chorvatsky, čehož dokladem je i skutečnost, že daná slovesa mají morfolo­gickou podobu a jsou syntakticky zapojena vždy dle pravidel užívaného jazyka. Mluví si však nejsou vždy jisti sémantikou slova, což může vést k postupnému směřování významů a v konečném důsledku až k jeho úplnému nahrazení významem formálně podobného slovesa z chorvatštiny.

Mezijazyková homonymie se často projevuje také v užívání slovesných prefixů. Pozorujeme ji v případech, kdy krajské vlivem chorvatštiny tvoří k českým slovesům vidové protějšky nenáležitými českými nebo přejatými

⁵ Sloveso *třebat se* užívá paralelně s českým lexémem *potřebovat*, přejatý a hláskově přizpůsobený lexém ale převažuje. V projevech respondentů se objevily v poměru 32 (*třebat*) : 10 (*potřebovat*).

chorvatskými předponami. Většinou dochází k záměně jednoho prefixu jiným, ať už u sloves, která mají v češtině a chorvatštině stejný kořen: *muž mně pohynul* (ch. po-ginuti – č. za-hynout), *von je napustil* (ch. na-pustiti – č. o-pustit), *tady mu kulka zašla* (ch. za-ći/šla – č. ve-šla/vnikla), *tak vostali sami* (ch. o-stati – č. zů-stat); *všetchno tak hezky pročtla* (ch. pro-čitati – č. pře-číst); *ty sme my nedožili* (ch. do-živjeti – č. za-žít); *onda mě upsal do Zágrebu* (ch. u-pisati – č. za-psat); anebo kořeny formálně odlišné, ale se stejnou sémantikou: *dyš sme se sem dostěhovali* (ch. do-seliti – č. při-stěhovat se). Objevují se také případy ztráty prefixu, anebo jeho přidání: *pradědové se rodili už tady* (ch. roditi se – č. na-rodit se), *než to prochodí* (ch. pro-hodati – č. začne chodit); a slovesné kalky: *babička si ji vzala, votkrmila* (ch. od-hraniti – č. odkrmit v přejatém významu vychovat).⁶

Příklady kalkování nacházíme také u frazeologických jednotek, např. *dobře to přijde* (ch. dobro dođe – č. hodí se).

V rovině sémantické dochází u sloves k zužování nebo rozšiřování jejich významu, případně jeho změně úplné. Nejvýraznějším posunem je rozšíření významu slovesa *jít* z chůze také na jízdu, zahrnuje tedy i významové pole slovesa *jet*, sekundárně může být tento význam vztažen i ke slovesu *chodit*⁷: *aby nešel sem autobus* (nejezdil); *přichází kombik* (přijíždí); *tej sme šli na ten zájezd* (jeli); *nejdeme na soutěže* (nejezdíme)⁸. Význam slovesa *jít* může zahrnovat také opakované „vykonávání pochůzek/pojížděk, docházek za nějakým účelem“: *kolik jich de do Končenic do školy* (chodí); *děti choděj autobusama i autama* (jezdí). Vlivem chorvatského slovesa *proći* (projít) může označovat také plynutí času: *tri měsíce prošly* (uběhly). Sloveso *chodit* může v některých případech zahrnovat i význam slovesa „vést“: *traf chodila* (vedla). Sloveso *zapracovat* (se) rozšiřuje v krajanské češtině svou sémantiku i o význam sloves „zaměstnat“ (*von tady pak zapracoval lidi*) a „nastoupit do zaměstnání“ (*tatinek se zapracoval do ty mlikárny*), *hledat* přebírá vlivem chorvatštiny navíc i význam slovesa „žádat“ (*tak sem požád vod něj hledala, aby mně vyprávěl*) a *povázat* zahrnuje i význam slovesa *spojit* (*takže se vona povázala tejka s níma*). Sloveso *vědět* se od zastaralého užití ve spojení s infinitivem (*vona by to věděla vyprávět*) ve shodě s významem chorvatského slovesa *znati* rozšířilo i do dalších užití sloves „umět“ a „znát“ (*vaše děti vědi tak [jazyk]; každej vi svoje místo*). Z chorvatštiny je

⁶ Více k změnám slovesných prefixů v důsledku jazykového kontaktu mezi češtinou a chorvatštinou v češtině Čechů v Chorvatsku viz Stráníková 2014.

⁷ Sohrová (2014: 80) uvádí, že se sloveso *chodit* jako násobné už téměř nevyskytuje, ve vyprávěních respondentů jsme ho však zaznamenali ve více než 80 výskytech (*chodily do školy; chodily pěšky; holky chodily kopat na vejdelek*).

⁸ Dokonce i jako reakce na otázku: *Jezdíte i na soutěže? – Nejdeme, ne.*

přejat existenciální význam slovesa *mít*: *tej gde to, nemá nic vic; nemá jich vic* (obojí ve významu: není).

Některé prvky a okolnosti praktického užívání češtiny u krajanů

Zmíněné lexémy s významem rozšířeným či posunutým podle chorvatštiny a ve významu doloženém v současné češtině na území ČR existují v jazyce krajanů jako synonymní dvojice a užívají se paralelně, v některých případech i v rámci jedné výpovědi: *Nevim to vypravovat – a vona to všechno tak uměla vypravovat*.

V ojedinělých případech ale krajané použijí nějaké sloveso ve zcela špatném významu anebo špatně vytvoří jeho tvar: *tej to zas vzrůstl kuň* (vyrostl); *dozvěđovali se vod tech z rodiny* (dozvídali se); *hodně se zbořovali* (bouřili); *hodně lidu votaj migrirovalo* (migrovalo); *von to vrtil* (vrtěl); *táta jako počel dyž zakončil školu* (začal); *často mě, viš, povazuju s tym ze Kuřiny* (ch. povezivati – č. spojují). Často se jedná o jednorázové novotvary, které vznikají v okamžiku, kdy si mluvčí není schopen vybavit nebo vytvořit správný český tvar, zpravidla ale mluvčí využívají způsoby tvoření v češtině běžné a produktivní, tyto novotvary tak můžeme vnímat i jako doklad produktivnosti krajanské české gramatiky. Často je patrné také uvědomování si nesprávnosti vysloveného tvaru nebo vyjádření nejistoty v jeho správnost doprovázené snahou nalézt správný tvar: *tatinek provdal se, voženil se s maminkou; pár psu zemřelo, zhyňulo* – což se ale ne vždy podaří: *sebrali, dostali rent-a-kar* (pronajali si auto). Někdy je navíc oprava zbytečná: *vloni umřela, zemřela*.

Slovní zásoby krajanů se dotýká také skutečnosti, že nemohou češtinu pravidelně užívat ve všech situacích, zvláště v případě komunikace ve veřejných a oficiálních sférách. V důsledku omezení funkcí, které může čeština v životě krajanů plnit, pak došlo k její stylistické nivelizaci a mluvčí nemají vždy dostatečné povědomí o vhodném užívání jednotlivých funkčně či stylově odlišných jazykových prvků. Zatímco tak na jedné straně někdy užívají zdobněliny jako stylově neutrální, v jiných případech užívají neutrálně i slova, která mají v současné češtině v Česku expresivní příznak: *babička si ji vzala, votkrmila* (SSJČ expr. živit); *brkla sem vo schod* (SSJČ expr. klopýtnout, zakopnout); *čekat než já zdychnu* (zdechnout – SSJČ zhrub. (o člověku) zemřít); *dvě děti – pošly* (SSJČ zhrub. (o lidech) zahynout, zemřít).

⁹ Byť v některých případech dochází k obdobným výsledkům vývoje i v češtině v Česku čili bez vlivu chorvatštiny

Závěr

Přestože vzhledem k příbuznosti jazyků není možné bezpečně určit původ jednotlivých rysů krajské češtiny, může se jednat o paralelní vývoj s útvary českého jazyka na území České republiky, nářeční rysy mohou být shodné s chorvatskými atd., kromě toho i motivace každého mluvčího ke změně se může lišit, doufáme, že se nám podařilo popsat prvky, které lze v mluvě krajanů považovat za interference z chorvatštiny.⁹ Výzkum projektů respondentů ukázal, že přes postupující pronikání chorvatských prvků si krajská čeština stále udržuje pevný gramatický slovesný systém. Ve shodě se závěry Bělice (1959: 71) starými již více než šedesát let můžeme konstatovat, že se v případě interferencí jedná o koexistenci prvků z obou jazyků, češtiny a chorvatštiny, ne jejich plné nahrazení. Oproti starším závěrům lingvistických výzkumů však pozorujeme postupné pronikání chorvatštiny i do dalších částí gramatického systému češtiny, především tam, kde se jazykový systém češtiny a chorvatštiny výrazně neliší.

Potvrdila se také známá skutečnost, že jazyk je nejpřístupnější cizím vlivům v rovině lexikální, zatímco v oblasti hláskosloví a gramatiky vlivům odolává déle. Přes četné prvky interference na úrovni lexikální však nemůžeme plně souhlasit s tvrzením M. Sohrové (2014: 73), že u krajanů „dochází k neuvědomovanému přejímání slov a tvarů“ z chorvatštiny do češtiny. U našich respondentů se ukázalo, že krajané jsou, přes četné výpůjčky, stále schopni rozlišit tyto dva jazyky a uvědomit si, jestli dané slovo do češtiny patří nebo ne, na což opakovaně upozorňovali i v průběhu svých vyprávění. Někdy nebyli schopni se česky vyjádřit nebo se v průběhu vyprávění sami opravovali, což svědčí spíše o skutečnosti, že krajané znají správné české výrazy, neužívají je ale v komunikaci mezi sebou.

Skutečnost, že krajané uvažují o jazycích, které užívají v každodenním životě, a významech jednotlivých slov, dokládají četné příhody a anekdoty na téma nedorozumění, které jsou mezi krajané často vyprávěny. Jeden z rozhovorů o různých významech slov v češtině a chorvatštině (konkrétně o významu slovesa *popravit*) byl zaznamenán také v průběhu výzkumu: A. ...*pec nám spadla, pec nám spadla, gdopak nám ji...* – B. *Popraví.* – A. *A víš co znamená popravit někoho? Jesi tě popravi, tak nebudeš vic nic stavět.* – B. *Pa névim...* – A. *Gdopak nám ji – postavi! Gdyž spadla, tak ji musí postavit.* Úvahy o jazyce a snaha vyjadřovat se správně dává naději, že se krajská čeština udrží i do budoucna.

Literatura

- Balhar, J.; Michálková, V. 1971. *Mluva východomoravských kolonistů v Charvátsku*. V: Burian, J. (red.). *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: A, Řada jazykovědná*, 20 (A19). Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně. S. 65–88.
- Bělič, J. 1959. *Poznámky o češtině na Daruvarsku v Jugoslávii*. „Acta Universitatis Carolinae – Phil. Suppl. – Slavica Pragensia“, 1. S. 59–75.
- Bělič, J. 1972. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Čechová, M. aj. 2000. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV.
- Grepl, M. aj. 1995. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny.
- Havránek, B. aj. 1960–1971. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia. (SSJČ)
- Horyna, I. 2013. *Výsledky sčítání lidu: Srovnání výsledků sčítání obyvatel s ohledem na českou menšinu v Chorvátsku v letech 2001 a 2011*. „Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek“, 31. S. 5–14.
- Internetová jazyková příručka (2008–2021)*. <http://prirucka.ujc.cas.cz>. Přístup 1. 8. 2021. – 17. 2. 2022.
- Jančák, P. 1969. *O českých nářečích na Daruvarsku*. „Slovo a slovesnost“, 30. S. 421–437.
- Jančák, P. 1973a. *Hodnocení vlivu příbuzného jazyka na slovní zásobu českého nářečí*. „Slovo a slovesnost“, 4. S. 302–319.
- Jančák, P. 1973b. *Přizpůsobivost češtiny v srbocharvátském prostředí*. „Slavia“, 4. S. 329–346.
- Lanstyák, I. 2002. *K niektorým pojmom a dištinkciám z oblasti kontaktológie*. V: Štefánik, J. (red.). *Bilingvizmus: Minulosť, prítomnosť a budúcnosť*. Bratislava: AEP. S. 77–89.
- Mirković, D. J. 1968. *Govori Čeha u Slavoniji (Daruvar i okolina)*. Beograd: Filološki fakultet beogradskog univerziteta.
- Sakařová, L. 1974. *Mluva Čechů v Uljaniku v Jugoslávii. Hláskosloví a tvarosloví*. Diplomová práce. Univerzita Karlova.
- Sohrová, M. 2014. *O vlivu jazyka prostředí na mluvu menšiny*. „Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek“, 32. S. 73–82.
- Sohrová, M. 1973. *Příspěvek ke zkoumání daruvarské češtiny*. „Přehled kulturních, literárních a školských otázek“, 8. S. 54–58.
- Sohrová, M. 2005. *K některým jevům mluvy Čechů v Chorvátsku*. „Přehled kulturních, literárních a školních otázek“, 23. S. 56–71.
- Sohrová, M. 2017. *K problematice menšinového jazyka*. „Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek“, 35. S. 91–96.

- Staňa, J. 1971. *Mluva Čechů v Daruvarském Brestovci v Jugoslávii. Hláskosloví a tvarosloví*. Diplomová práce. Univerzita Karlova.
- Stráníková, L. 2014. *Stopy českých nářečí v mluvě Čechů v Chorvatsku*. „Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek“, 32. S. 97–104.
- Stranjik, H. 2015. *Chorvatská čeština*. V: Uličný, O. (red.). *Preliminaria k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. S. 102–111.
- Stranjik, H. 2017a. *Kvantita krátkých českých vokálů uvnitř slova v mluvě příslušníků české menšiny v Chorvatsku*. V: Štěpánek, V.; Mitáček, J. (red.). *Studia Balkanica Bohemo-Slovaca VII*. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity – Moravské zemské muzeum. S. 675–690.
- Stranjik, H. 2017b. *Větná melodie v chorvatské češtině*. „Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek“, 35. S. 81–90.
- Turčín, R. 1937. *Kolonizace, národní a kulturní život Čechoslováků v bývalém Charvátsku-Slavonii*. „Národnostní obzor“, zvl. otisk. S. 11.

Language interference with verbs in the language of Czech compatriots in Croatia

In this article, we present a description of the language of Czech compatriots who have lived in present-day Croatia for several generations. Although the local compatriots have retained Czech as a functional means of communication, more or less significant interferences with the majority language, Croatian, at all language levels can be observed in their language. Due to the fact that Croatian and Czech are close languages and that today all compatriots grow up in a bilingual environment, these interferences penetrate into the language of compatriots relatively easily.

We focus on the category of verbs in which interferences are present from the phonetic to the syntactic level: e.g., changes in the field of reaction and prepositional phrases, in reflexive verbs, grammatical aspect, expression of negation in the perfect tense or in the passive voice. We also focus on changes on the semantic level, such as narrowing or expanding the meaning of a verb. The so-called interlanguage homonyms present the greatest difficulty for compatriots.

The observed interferences are described on the basis of the corpus of speech of compatriots, created during the research conducted in 2015 and 2016. The corpus includes speech interaction of pupils of Czech primary schools in Daruvar and Končanica and their family members.

Keywords: Czech minority, Czech, Croatian, verbs, interference